

Géczi János

: Pannon Egyetem, MFTK, Antropológia és Etika Tanszék, Veszprém
: geczijanos@vnet.hu

A TÖRTÉNETI PEDAGÓGIA SEGÉDTUDOMÁNYA: IKONOLÓGIA-IKONOGRÁFIA

*Auxiliary Science to Pedagogical History:
Iconology-Iconography*

Rövid száz év alatt az ikonográfia-ikonológia úgy távolodott el keletkezési helyétől, a művészettörténettől és az archeológiától, hogy megszabadult azok diszciplináris és módszertani kötöttségeitől. S ezzel együtt a gondolkodástudományok, a művészettudományok, mi több, a természettudományok számára is fontossá vált. Módszerként szinte minden olyan diszciplína felhasználja, amely nem vállalkozik értékítéletek alkotására. Antropológiai jellege ugyan megerősödött, de így is a társadalomtudományok között keresi a helyét, mivel művelődéstörténeti és multidiszciplináris karakterhez jutott segédtudomány, és számos területen sikeresen alkalmazott módszer. A képeket feltáró, de a szövegközpontúságra ügyelve verbalizáló ikonográfiának-ikonológiának, meglehet, hamarosan vége szakad, s helyét az önálló képelmélettel rendelkező kritikai ikonológia veheti át. A képi fordulatot és a vizuális kultúra megújulását hirdető nemzetközileg jól ismert szaktekintélyek azonban nem vágták át az ikonológia-ikonográfia művészettörténethez kötődő köldökzsinórját, s ez megtapasztalható a hazai (tágra értelmezett) művelődéstörténeti kutatások ikonográfiát is felhasználó kutató munkásságában. Az átmeneti kor sajátosságait érzékelve az előadásban a saját eredményeimet összegzem, azokat, amelyeket egy civilizációs élőlény jelképvizsgálata kapcsán, illetve a magyar neveléstudományi szaksajtó utolsó ötven évének sajtófotói áttekintése révén fontosnak érzek a hazai és a nemzetközi ikonológiai/ikonográfiai vizsgálatok tükrében.

Kulcsszavak: archeológia, szövegközpontúság, jelképvizsgálat, interdiszciplináris vonzatkörök

1994-ben W. J. T. Michell és Gottfried Boehm egyidejűleg bejelentették a humán tudományokban bekövetkezett képi fordulatot. Deklarációjuk itthon is visszhangra talált, s a mai napig úgy hivatkoznak a közleményre, mint az ikonológia/ikonográfia-tudomány diszciplinárizálódásának eseményére (HORNYIK 2006). Mind Michell, mind pedig Boehm egy orákulum, Richard Rorty nyomában haladtak: Rorty szerint az antik és a középkori keresztény világ

olyan filozófiát vallott, amely a dolgokkal foglalkozott. Az újkor gondolkodására ezzel szemben az ideák felé fordulás vált jellemzővé, míg napjaink kutatóinak figyelmét a szavak kötik le.

Michell és Boehm szerint megnövekedett a kép, a képmás, a képiség, a képzelőerő kifejezések jelentősége, és az ember gondolkodásának valamennyi színterén előtérbe került a képek és a metaforák használata. Azért emeltek szót (oly sokak előtt és után), hogy ezzel is növeljék az ismeretelméletünket szerintük meghatározó képiség tekintélyét.

A képi fordulat nyomában ugyan sokan bekövetkezettnek látják már az antropológiai fordulatot, ám közben az is nyilvánvalóvá vált, hogy az ikonológia/ikonográfia segítségével a lehetőségekhez képest kevés alkalommal fordulnak a történeti diszciplínák kutatói, s különösen azok, akiknek kutatásai egyszerre több tudomány határterületére esnek.

Az 1970–80-as években vette kezdetét francia, angol és német nyelvterületen – főként művészettörténeti hasznosulása nyomán – az ikonológiai szempontok kijelölése. Amíg a történeti, köztük a legnagyobb figyelmet kiváltó művelődéstörténeti kutatások az ikonológiai/ikonográfiai szemlélet megjelenésével azonos időben metodológiájukat úgy bővítették, hogy befogadták a képiség fontosságát, a képi értelmezés metódusát, az ilyen tárgyú vizsgálatok eredményeit, a neveléstudományi s az ezen multidiszciplína részét képező neveléstörténeti kutatások ehhez késve láttak hozzá. Nemzetközi téren is nagy a lemaradás: csak a 80-as, 90-es évek során jelenik meg Európában és Észak-Amerikában a neveléstörténeti ikonológia.

A hiányjelző publikációk, majd az úttörő szakközlemények után hamarosan felbukkantak az első összegző művek. A művelődéstörténet részeként értelmezett neveléstörténet metodikailag gondosan megalapozott, enciklopédikus igényű művekkel gyarapodott, mint Cunnington és Buck *Children's costume in England. From the Fourteenth to the end of the Nineteenth Century* című öltözet-történeti monográfiája (1987), vagy Schorschnak a gyermekkortörténetet gazdagító *Images of Childhood. An illustrated social history* című kiadványa (1979). *Bilder aus dem Kindergarten. Bilddokumente zur geschichtlichen Entwicklung der öffentlichen Kleinkindererziehung im Deutschland* címmel Freiburgban jelent meg Erning Günternek az óvodatörténetben a képi emlékeket is elemzése tárgyául választó kiadványa (1987). Ezzel együtt a német nyelvű irodalomban alapművévé vált Ingrid Otto *Bürgerliche Töchtererziehung im Spiegel illustrierter Zeitschriften von 1865–1915* című munkája (1989) és a Schmitt, Link és Tosch által szerkesztett *Bilder als Quellen der Erziehungsgeschichte* kötet (1997). E kiadványok s az azokat megelőző kutatások mögött kitapintható az a metodológiai szigor, amely a Belting, Dilly, Kemp, Sauerländer és Warnke szerkesztette *Kunstgeschichte. Eine Einführung* (1985) kézikönyvben, majd

pedig van Straten *Einführung in die Ikonographie* munkájában (1989) korábban már körvonalazódott, s amely mind a mai napig befolyásolja a módszertani kultúrát. Ez utóbbi összegző mű ugyan nem neveléstudományi karakterű, de alapelvei a pedagógiai kutatók révén a neveléstörténeti kutatásokba is átszármasztathatóknak bizonyultak.

A HAZAI KEZDET

Magyarul először Ariès *A gyermek és a család az ancim regime korában* című tanulmánya (1987) állította előtérbe (már ami a neveléstudományt, illetve a pedagógizálás történetét illeti) az ikonológiát mint a neveléstörténet egyik lehetséges segédtudományát. Túl ezen a népszerű (és sokat támodott) művön, egy másik aspektusból szemlélve, mint arra Szabolcs Éva egyik doktori képzésben elhangzott előadásában is rámutat (2005a), a magyar nevelésügy ikonológiai vizsgálatait megelőzték és egyben be is vezették a művészettörténeti, társadalomtörténeti és kultúrtörténeti kutatók ilyen jellegű eredményei.

Az, hogy az ikonológia/ikonográfia a neveléstörténet számára használatba vonható, meg sem kérdőjeleződött. Hiszen a történeti szemlélet az amúgy is történeti képzettséggel rendelkező kutatók számára evidenssé tette, hogy a társdiszciplínák látványos ikonológiai eredményei e téren is szavatolják a használhatóságot. Ugyanezt a tendenciát erősítette a művelődéstörténet, amely amúgy is részeként látja a neveléstörténetet.

Vayer Lajos, Genthon István, Gerevich Tibor művészettörténészek, a társadalomtörténész Klaniczay Gábor, Basics Beatrix, Gyáni Gábor, illetve Szőnyi György Endre közleményei kezdettől mértékül szolgáltak a neveléstörténészek vizsgálódásai számára. A Bertényi Iván szerkesztette *A történelem segédtudományai* című kiadványban, ha nem is túl nagy terjedelemben, de a történeti ikonográfia is ismertetésre került (BASICS 1998). Az ikonológia-ikonográfia módszere jól ismert a hazai művészettörténeti, társadalomtörténeti kutatásokból (MAROSI 2005; GYÁNI 1986), s az ikonológia mint önálló diszciplína is különösen bemutatott (SZŐNYI 2005).

A szemléleti újítás, akár annak külföldi, akár hazai (lassan száz évre visszatekintő) eredőire tekintünk, mint azt szinte mindig megfigyelhetjük a neveléstörténet historiográfiájában, nem a neveléstudomány felől érkezett: a társadalom- és a művelődéstörténet vállalt – e módszert s egyben tudományt illetően – ismét közvetítő szerepet.

A több kiadást is megért pedagógiai kutatás-módszertani monográfia (FALUS 1996) még nem említette az ikonológia-ikonográfia kérdéskörét. A *Pedagógiai lexikon* (BÁTHORY és FALUS 1997) ugyancsak nem vette fel címszavai közé az ikonológiát-ikonográfiát. Szabolcs Éva a témát szisztematikusan föltáró

szakkönyve, amely a pedagógiában szerephez jutó kvalitatív kutatási metodológiákat mutatja be, szintén nem érintette az amúgy ugyancsak a kvalitatív módszerek közé sorolandó ikonológiát-ikonográfiát, ámbar annak méltó helye lenne a neveléstudományi kutatásokban (SZABOLCS 2001).

Az iskolatörténeti évforduló rendezvényeiről beszámolva Kelemen Elemér jegyezte fel elsőik között az ikonológiát mint a kutatások során alkalmazható lehetséges metódust (KELEMEN 1997). 2001-ben két munka tárgyalja az ikonológiát mint hasznosítható metódust: Kéri Katalin a neveléstörténeti kutatások módszertanáról írva (KÉRI 2001), Németh András és Szabolcs Éva terjedelmes tanulmányukban pedig a neveléstudomány nemzetközi eredményeinek bemutatása során. Az ikonológia hasznáról, módszertani kidolgozottságáról ez utóbbi az első kifejtett közlemény (NÉMETH és SZABOLCS 2001). Munkájukban szót ejtenek arról is, hogy Ingrid Otto a német polgári nőnevelési kérdéseket taglaló munkája miként gazdagította a neveléstörténet kutatás-módszertani perspektíváját (OTTO 1990). Otto a Panofsky-módszer követője abban, hogy bár az ikonográfia-ikonológia nyújtja számára a forrás feltárásának lehetőségét, de a mélyebb megértés és jobb interpretálás reményében nem mond le egyéb módszerek alkalmazásáról sem.

Az utóbbi évtizedben a hazai neveléstörténeti kutatási módszerek gazdagodását eredményezte, hogy a kutatók – Kéri Katalin, Mikonya György, Pukánszky Béla, Szabolcs Éva, jelen összegzés szerzője és mások – egyre bátrabban nyúltak a történeti szociológia kvantitatív vizsgálati módszerei, az oral history s az írott források tartomelemzési lehetőségei mellett az ikonológia-ikonográfia más történettudományokban kipróbált és elfogadott fogásaihoz. Ehhez nyilvánvalóan hozzájárultak az ikonográfiai kutatókkal – mint például Ulrike Pilarczyk, Ulrike Mietzner, Johanna Hopfner – kiépített hazai kapcsolatok, illetve az interneten elérhető, hatalmas forrásanyagot tartalmazó tárhelyek megjelenése (The College of Education and Human Development, Minneapolis, USA, <http://www.bbf.dipf.de/virtuellesbildarchiv/projektbeschreibung.html>, <http://education.umn.edu/edpa/iconics/default.htm>). Az iskoláztatástörténeti adattárak és neveléstörténeti tárgyú képanyag számítógépes ikonográfiai feldolgozására vállalkozó gyűjtemények több hazai intézményben is megjelentek, s e tárgykörnek ismert gyűjtői is vannak (például a *Scola orbis* – Iskolatörténeti adattár, OPKM).

IKONOLÓGIA/IKONOGRÁFIA

Az ikonológia eljárásaival kizárólag az antropológiai jelentéssel rendelkező képet lehet megvizsgálni. Mindaddig nem táruhat fel a kép, amíg biztonságosan nem különíthető el benne az, amelynek centrális szerep jut; azon elemek, amelyek mintázata e centrum értelme szerint elrendezett; végül azok a törmelékek

és járulékos elemek, amelyek léte többé-kevésbé alkalmi vagy esetleges. Azaz a kép föltárása eszmetörténeti értelmezés nélkül erősen kétséges. Az ikonológia, ahogy azt Jan Białostocki állította, a műalkotásokban feltároló eszméket képes vizsgálni (BIAŁOSTOCKI 1997). Mindezt ma némi módosítással szokás elfogadni: példák sora igazolja ugyanis, hogy nem csupán a műalkotásban rejlő elvek feltárására, de bármely kép lényegi megragadására képes az ikonológia és a vele együtt járó ikonográfia.

Az, hogy az ikonológiai vizsgálat tárgyául műalkotást vagy más emberi alkotást választ, vízválasztó lehet. Az első esetben az ikonológia a művészettörténet, a másodikban pedig a legtágabban vett történettudomány módszereként értelmeződik. A történettudományhoz illeszkedő ikonológiaértelmezéssel értelemszerűen együtt járnak az eszmetörténeti vizsgálatok.

Az ikonológiát – a fentiekből következően – több oldalról is érheti támadás: sokak szerint csak a jelentésre szűkített kutatások számára alkalmas, mások pedig attól tartanak, hogy művelői mindenben hajlamosak jelentést, netán szimbólumot találni. Némelyek (mondani se kell, a művészettörténészek közül) azt hangoztatják, hogy az ikonográfia nem képes megragadni a művészi lényegét, s feltárása során éppen azt semmisíti meg a vizsgálat tárgyában, ami a mű lényege. Fölvetődik annak veszélye is, hogy egyéb, kellő figyelemmel megválasztott források híján az ikonográfiai értelmezés könnyen hamis eredményhez vezet, hiszen a nehezen meghatározható tartalmú képek fogalmi megragadása nemcsak nehézkes, de a képekbe belevetített eszmékhez tapadás különféle képzelgésnek is teret adhat.

Az ikonográfiai értelmezés, mert szükségképpen elégtelen elemből áll, s a különböző jelképrendszerek – a kép és a szó – egymással formálásának nehézségével küszködik, többnyire valóban lehetetlen mindaddig, amíg az Erwin Panofskynak tulajdonított korrigáló elvek és alkalmas történeti módszerek a segítségére nem sietnek.

Mielőtt azonban az ikonológia-ikonográfia történeti segédtudományként való alkalmazásáról beszélünk, érdemes néhány, a vizsgálatunkhoz szükséges problémát bemutatni és azokra rákérdezni.

Ugyan az ikonográfia-ikonológia huszadik századi tudomány, mint minden diszciplína, igyekszik identifikálni magát, s eközben megteremti saját múltját. Esetünkben Cezare Ripa *Ikonológia* című nagyszerű enciklopédikus műve a határvonal, amely „előtti” és „utáni” korszakra osztja e tudomány történetét. Az ikonográfia a képek leírásával, az ikonológia pedig a képek jelentésének föltárásával foglalkozó tudományág. Az ikonográfia a képleíráson túl a képek osztályozását és értelmezését is magára vállalja. Ez a szerepvállalás azonban tudományfilozófiai problémákat is felvet. Az ikonológia és az ikonográfia annak a tudománynak – nevezetesen a művészettörténetnek s a művészettörténet határ-

tudományainak – az igényeihez illeszkedik, amelynek keretein belül létrejött, s amelynek bővüléséhez hozzájárult. Az ikonográfia kezdetben a művészi módon készült (azaz valami okból művészeti alkotásnak állított) képek tudományát jelentette, s e műalkotások allegóriáit tárta föl. S ha az allegóriák osztályozásra kerültek, akkor a kutatás módszere szerint az egyén, egy adott korszak vagy egy vallás ikonográfiájára vonatkoztak (RÉAU 1955, 1997). A formálódó tudomány tehát magával hozza azt a metodikát, amely leginkább arra a tudományra jellemző, amelynek az ikonológiára elsőként volt igénye. Az ikonográfia eszerint nem egyéb, mint a művészettörténet egyik legnagyobb (neokantiánus természetű) eredménye.

Az ikonológia/ikonográfia civilizációtörténeti sajátosságokra is ráirányítja a figyelmet: az európai gyakorlathoz képest nincs zsidó és moszlim ikonográfia, s kutatási módszereiben pedig az európai karakteresen megkülönböztethető az ázsiai és a közép-, illetve dél-amerikai ősi kultúrákkal foglalkozó ikonográfiáktól. Másrészt rávilágít az összehasonlító vizsgálatok szükségességére, valamint azokra a térséget megosztó kulturális hasadásokra, amelyek mentén a civilizációs mintázatok a korábbi eseménytörténeti narratívához képest mélyebben értelmezhetők.

Az ikonográfia segédtudományként sikeresen járult hozzá valamennyi, tárgyi emlékeket a forrásának tekintő történeti tudományhoz, mint a heraldikához, a pecsétekkel foglalkozó szigillografiához, a numizmatikához, s az első pillanattól kezdve összehasonlító karaktert vett fel. A különböző európai művelődési korok archeológiai eredményei nem születtek volna meg az ikonográfiai kutatások és az azok alapján születő interpretációk nélkül.

Hasonló sikerekhez vezetett művészettörténeti alkalmazása is. Az ikonográfia művészettörténeti alkalmazásának eredménye, hogy ma csak azt tekintik ikonográfiai vizsgálatnak, amelynek antropológiai jelentései is fölsejlenek: azaz csak azon források képi vizsgálata tekinthető hasznosnak, amelyen bizonyított az emberi alak jelenléte. Ennek tudományfilozófiai következménye pedig az, hogy a társadalomtudományok mellé idővel a kognitív tudományok is felsorakoznak a maguk sajátos tudományigényével, módszertanával, frazeológiájával és képzeivel. Az embertudományok ugyanakkor magukkal hoznak az élettudományból olyan tudományosnak nevezhető képzeteket és eljárásokat, amelyek például a biológiai antropológia, a biológia vagy akár az orvostudomány, az agrártudomány és az ökológia ujjnyomait viselik magukon. (Ugyanakkor az, hogy a vizsgálatok kritériuma az emberábrázolás, kizárja, hogy az ornamentális művészet, az ilyen iparművészet vagy akár az építőművészet, a kertművelés stb. kutatási területté válhasson.)

A leszűkítő elvek mellett azonban számos dolog jelzi, hogy az ikonológia multidiszciplináris, helyenként transzdiszciplináris karakterhez jutott már ak-

kor, amikor még a művészettörténet volt a megformázója. Ehhez járul, hogy az ikonográfia a forrásokat nem a művészettörténet formaigénye alapján elemzi, hanem kizárólag a tartalommal, a tárggyal foglalkozik; ez az oka, hogy vizsgálódásai szűkebbek s egyben tágabbak is a művészettörténeténél. Tartalmi orientáltsága miatt azonban lemond az esztétikai értékek meghatározásáról, s egyben elhatárolódik az antropológiai sajátosságok minősítésétől, etikailag pedig közömbös marad. Értéktételektől való távolságtartása, leíró jellege (ahogy arra rámutat RÉAU 1955, 1997) miatt az archeológiához, illetve az etnográfiahoz áll közel.

Az ikonológia szerint a kép, amelyet vizsgál, egyrészt embert ábrázol, másrészt a kép létrehozójához, a létrehozó mentalitásához kötött gondolat kifejezője. A kép értelméhez ennek megfelelően kétféle aspektussal közelíthetünk: vagy a kép végső konstrukcióját adó szerző oldaláról, vagy a képen ábrázolt ember felől. A leíró ikonográfia és az értelmező ikonográfia egyazon módon felhasználja a kor bölcséleti, filozófiai, teológiai, mitikus, vallási vagy tudományos ismereteit, a világ-, az ember-, a műveltségkép sajátosságait föltáró egyéb forrásait: a leíró változat által az ikonográfiai rendszerek áttekintésére alkalmazott, s az értelmező szerepű pedig egy-egy korszak, forrásegyüttes általános karakterét és jelentését kívánja megragadni.

De mire használták az ikonográfiát-ikonológiát, legalábbis kialakulása kezdetekor? Módszereivel a kutatók képesek alkotott tárgyakat azonosítani, eredetüket, származási helyüket, alkotóik mentalitását meghatározni, keletkezési idejüket behatárolni. A filológiai jellegű munkálatokkal vethető egybe az a szerep, amelyhez így jut. Emellett több, verbálisan megragadhatatlan sajátosságára figyelmezteti a civilizáció-, a gondolkodás-, a mentalitás- s a vallástörténet kutatóit. A képeket a korszakokon átnyúló vagy éppen váratlanul megváltozó jelképek, érzületek, viselkedési alakzatok dokumentumainak tekintik.

Az eddig említett tudományokban azonban az ikonográfia és az ikonológia csupán segédtudományként funkcionált. A témát azonosító leíró ikonológia és a figuratív formák jelentését föltáró ikonográfia önálló tudományként értelmezéséhez Aby Warburg, Erwin Panofsky, Tolnay Károly, Umberto Eco és mások járultak hozzá (SZŐNYI 2005).

Erwin Panofsky a műalkotás értelmezésének módjával a metodológia végső kidolgozójává válik. A három szinten (értelmezéssel, ikonográfiai elemzéssel, mélyebb értelmű megragadással) fókuszba állított képi objektum a norma a kutatás során. A Panofskyhoz kötött módszer segítségével a második világháború után a művészettörténet ikonografikussá vált, s az intézmény-, majd a mentalitástörténettel foglalkozók is érdeklődni kezdtek iránta. Az ikonológia és az ikonográfia az esztétikában való bekerüléssel egyidejűleg vált önálló diszciplínává, annak ellenére, hogy módszerként továbbra is főként a művészettörté-

nészek és a hieroglifák, emblémák, képi szimbólumok után kutató irodalmárok alkalmazták. Ezzel együtt kialakultak saját dokumentációs központjai, intézeti, tanszékei, miközben folyamatosan gyarapodott a kutatók eredményeit közlő kiadványok száma.

Az ikonológiainak nevezett művészettörténeti fordulat eredményezte, hogy az ikonológia-ikonográfia közel került a többi humán tudományhoz, s multidiszciplinárisan kezdett viselkedni. Felismerték, hogy a képből megragadott, Panofsky-féle „lényegi jelentés nem írható le a művészettörténetben használt fogalmakkal, csak a filozófia, a vallás, a társadalom- és a tudománytörténet stb. kölcsönvett terminusaival” (BIAŁOSTOCKY 1997). A tudomány s a hozzá tartozó módszer leginkább az esztétikumban ágyazódott, s a kutatások is eltolódtak a formai vizsgálatoktól az ideák irányába.

A képek, állítja az ezredforduló előtt Mitchell, nemcsak megjelenítői, de alakítói is az emberi világnak. Az önálló képtudomány kialakítását szorgalmazza tehát, elvetve azt a nézetet, hogy a vizualitást áthatják a szövegekből származó metaforák, egyben a tudományt is kárhozza (MITCHELL).

A képeket feltáró, ennek ellenére a szövegközpontúságra ügyelve verbalizáló ikonográfiának-ikonológiának, meglehetősen hamarosan vége szakad; helyét az önálló képelmélettel rendelkező kritikai ikonológia veheti át. A képi fordulatot és a vizuális kultúra megújulását hirdető két szaktekintély 1994-ben megjelent közleményeikben (HORNYIK 2006) nem vágtak azonban át az ikonológia-ikonográfia művészettörténethez kötődő köldökzsinórját. Azt hangsúlyozzák inkább, hogy amennyiben a művészettörténet meg kíván újulni, magukat a vizuális kutatásokat kell átalakítani oly módon, hogy a társadalomtörténet, a holisztikus szemlélet és a populáris kultúra történeti alakzatai is szerephez jussanak, s mindez érvényes módon kutathatóvá váljon. Ehhez pedig egy olyan módszernek kell társulnia, amely valamennyi tudomány és tudomány előtti gondolkodási eljárás, azaz mítosz és vallás vizsgálatára alkalmas.

Látható, hogy rövid száz év alatt az ikonográfia/ikonológia úgy távolodott el keletkezési helyétől, a művészettörténettől és az archeológiától, hogy annak kényszerítő diszciplináris és módszertani kötöttségeitől megszabadult ugyan, de lényegétől nem határolódott el. S ezzel együtt a gondolkodástudományok, a művészettudományok, mi több: a természettudományok számára is fontossá vált. Módszerként szinte valamennyi olyan diszciplína felhasználja, amely nem vállalkozik értékítéletek alkotására. Antropológiai karaktere megerősödött, ám így is a társadalomtudományok között keresi a helyét mint esztétikumban karakterű művelődéstörténeti multidiszciplína és sikeres módszer.

A HAZAI NEVELÉSTÖRTÉNETI KUTATÁSOK IKONOGRÁFIAI-IKONOLÓGIAI TEMATIZÁCIÓI

A hazai történeti kutatásban az egyénre, a korra és a vallási világrépre vonatkozó ikonográfiai művekből számos fősorakoztatható. A lista élén azok a kiadványok állnak, amelyek különböző korszakok személyeit arcképpükkel is reprezentálják – s ilyeneket bőséggel adtak ki önreprezentációra hajlamos elődeink.

Vayer Lajos 1935-ös Pázmány-ikonográfiája a kezdet. Mára, sok más mű után, elkészült például a Zrínyi-ikonográfia, s a keresztényi jelképekről, képzőművészeti toposzokról, emblémákról, jelvényekről, érmekről számos enciklopédikus kiadvány elérhető. Sok idegen nyelvről lefordított, népszerű-ismeretterjesztő mű is megjelent magyarul, köztük olyan kitűnő munkák is, mint például az Umberto Eco szerkesztette *A szépség története*, illetve *A rútság története*. A művészettörténészek és a társadalomtörténészek buzgóságának köszönhetően ezek az enciklopédikus jellegű, egy vagy néhány vizsgálati szempontot hangsúlyozó leírások szolgálják az ikonográfiáról vallott nézetek alapjait. S bár az éppen csak megidézett hazai történeti ikonográfia szinte teljes anyaga pedagógiai, illetve neveléstudományi karakterű kutatások forrásai közé kerülhetne, az ilyen vizsgálatok egyelőre váratnak magukra. A történeti tudományokban tapasztalható, a képek kutatására is alapozott munkálkodás gazdagsága nem fedezhető fel a neveléstörténeti tevékenységben.

A KÉP MINT FORRÁS

A források között a kép megjelenése egyidős a neveléstörténeti karakterű közleményekkel. A képre mint önálló, sajátos tartalom közvetítőjére azonban csupán az elmúlt évtizedben figyelt fel a magyar neveléstörténeti kutatás. Kiindulópontnak is tekinthetjük Péter Katalin *Gyermek a kora újkori Magyarországon* című munkáját (1996).

Baska Gabriella, Nagy Mária és Szabolcs Éva 2001-ben, a hazai neveléstudományi szaklapok között az ikonográfiát leginkább tematizáló *Iskolakultúra* folyóirat könyvsorozatában bocsátották nyilvánosság elé a *Néptanítók Lapja* 1901-es évfolyamának elemzését. A sajtótörténeti karakterű munkában az egykori lapban megjelent tanítói arcképek közül is válogattak a szerzők.

Ilyen előzmények nyomán már magától értetődő módon jelentek meg például Pukánszky Béla *A nőnevelés évezredei* című lánynevelés-történeti kismonográfiájában az illusztráción túlmutató képek (PUKÁNSZKY 2006).

Túl azon, hogy a kutatók magától értetődő történeti érdeklődéssel és felkészüléssel fordultak a képi forrásokhoz, s közülük nem egy az ikonológiai vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen emberábrázolathoz is, a hazai neveléstörténeti

kutatásokban, amennyiben megítélhető, az ikonográfia-ikonológia használata az alábbiakban ismertetett öt területen körvonalazódik. E területek kutatói a tágan vett művelődéstörténeti szempontokat is érvényesítik neveléstörténeti vizsgálataikban, akárcsak azokat az ikonológiai szempontokat, amelyeket a művelődéstörténetben vagy a histológiai szakmunkákban korábban bevezettek.

A források használatán túli képvizsgálatok kaleidoszkópszerűen, illetve szisztematikusan történtek. Ezek hol életképeket fixálnak, hol a sajtótörténet fejezeteivel mutatják be a pedagógiai antropológia tárgyát képező tanár-, illetve gyermekképet. Ikonográfiai-ikonológiai célra használható gyűjteményekről is szó esik, sőt tematikus monográfia is megjelent. A taneszköztörténet részét adó tankönyvtörténet és tankönyvelmélet érdeklődése is kimutatható az ikonográfia-ikonológia iránt. Ami azonban sajnálatosan hiányzik: a képsorozatok összehasonlító elemzése.

A pedagógus és a gyermek arca az életképekben

A hazai neveléstörténeti kutatásokban az 1945 utáni időszak vizsgálatához természetes módon hozzátartoznak a képi források, amelyekről azonban egyelőre csak keveset tudunk. E hiányosságot említi föl Mikonya György (MIKONYA 2006: 59) abban a közleményében, amely a pedagógiai életképekről elsőként nyújt bő áttekintést. Az ilyen közlemények hozzájárulnak a korszak emberképén belül a pedagógus- és gyermekkép változatainak feltárásához és leírásához. Az antropológiai karakterű kutatások igénylik az ikonológiai módszert, hiszen karakterüknek megfelelően ugyanúgy az emberre fókuszálnak, s mindennek módszertani hozadéka is körvonalazódik.

E közlemények a szövegforrások és a képek egymáshoz viszonyítására töreksenek. Önéletrajzi írások, visszaemlékezések, újságírói portrék és sajtófotók, továbbá családi képek összevetéséből kerülnek ki a pedagógiai olvasatok. A szöveg és a képi dokumentumok közös horizontjának föllelése jelenti a kutatások nehézségét, amint erre maguk a tanulmány szerzők is utalnak. Olyan módszertani problémák körvonalazhatók, amelyek megoldása elősegítheti majd a neveléstörténeti ikonográfiai kutatások elmélyülését. Először is világosan el kell különíteni, hogy a képek mikor referálnak létrehozóik (a fotósok, a kiadványok szerkesztői, a fenntartók) szándékáról, nézeteiről, politikai, a szocialista emberképpel kapcsolt, ideológiailag megalapozott állásfoglalásáról, s mikor a képeken szereplő személyekről. Meg kell határozni, miként tekinthetők a források homogénnek, milyen előfeltevésekkel szabad a dokumentum karakterü – családi vagy éppen sajtóban megjelenő, azaz magán-, illetve közhasználatba kerülő – fényképeket egybevetni, s ezekhez miként társíthatók például az alkalmazott művészet körébe eső grafikák. Vizsgálni kell azt is, miként formázódnak

ezekben a képekben a pedagógiai tartalommal rendelkező szimbólumok, azaz mely elemeket nevezhetünk a kor világképe alapján annak, s melyeket legfeljebb a vizsgáló világképe szerint. Azokra a képi kódokra (illetve a hiányukra) is érdemes odafigyelni, amelyek az adott korban érvényesülnek, és pedagógiailag is értelmezhetőek.

Nézőpontok sokasága vethető föl a pedagógiai antropológiai vizsgálatok számára, ha a kor hivatalos szemléletét kívánja a kutató föltárni, vagy ha például azonosítani szeretné különböző csoportok nézeteit. Ahogy akkor is, amikor az antropológia körén belül meg kell határozni, mely esetekben szabad beszélni az intézményes pedagógia illetékességébe tartozó képekről, s melyekben nem.

Sajtótörténet, sajtófotó, antropológia

A sajtófotók neveléstörténeti vizsgálata az a másik terület, amely ha elterjedtnek nem is nevezhető, de ismertebb, s amelyet néhány kutató, bár segéd tudományi aspektusból, szisztematikusan végez. Baska Gabriella, Nagy Mária és Szabolcs Éva közös kötetében (2001), a *Magyar Tanító* 1901-es évfolyamát bemutató, a mai napig nem a jelentőségének megfelelően értékelt mikrotörténeti szakmunkában a képi források között olyanok is találhatóak, amelyek ikonográfiai vizsgálatnak is alávetethetők. Kéri Katalin a *Nők Lapja* és az *Óvodai nevelés* címlapképeit elemezve igyekezett a szocialista pedagógia képi világáról számot adni (KÉRI 2003). Az ikonológiától nem idegen Kis-Molnár Csaba és Erdei Helga tanulmánya sem, amely az 1950 utáni gyermekkép meghatározását tűzte ki célul (2003). Az utóbbi évektől kezdődően a pécsi egyetem neveléstörténészei és tanítványai szisztematikusan foglalkoznak a sajtó képi világával, s e vizsgálatokban gyakran érvényesítenek ikonográfiai szempontokat (vesd össze: KÉRI és VARGA 2006; GÉCZI 2006a; GÉCZI 2006b; GÉCZI 2007). Miként az *Iskolakultúrában*, úgy az *Educatio* és a *Magyar Pedagógia* folyóiratokban is fel-feltűnnek az ikonológiai-ikonográfiai metódust használó kutatási eredmények. A *Magyar Pedagógiában* látott napvilágot például Géczi János tanulmánya, amely a szocialista gyermekfelfogás eredményeként kialakuló gyermekkép képi megjelenítését vizsgálja a *Köznevelés* 1956 és 1964 közti évfolyamaiban (2006c).

A sajtófotókhoz fordulás ugyancsak fölvet forráshasználati kérdéseket. A nemzetközi kutatások szerint e képekben a lapkészítő alkalmazottak képviselte kiadványt finanszírozó fenntartók képzetei inkább tetten érhetőek, mint a képeken ábrázoltaké. Ugyanakkor egyedi elemzésre, illetve mikrojelenségek bemutatására kevésbé alkalmasak. A sajtófotók számára az adott periodikában megjelenő alkalmazott grafikai munkák jelentenek referenciát: a közös tulajdonságok és az így megtalált szimbólumok mentén történhet a Panofsky emlegette „mélyebb jelentés” bemutatása.

A hazai neveléstörténet sajtófotó-vizsgálatai e belső referencia megkeresésére éppúgy nem vállalkoztak, miként arra sem, hogy a választott sajtóorgánium munkatársait, illetve a sajtó mint véleményformáló médium meghatározottságait kiterjedt elemzésnek vessék alá. A neveléstudományi sajtó utóbbi ötvenéves történetének megírása is várat magára; ha ez a munka megszületik, a szerzők nem mulaszthatják el a források ikonográfiai-ikonológiai értelmezését sem.

Gyűjtemények

1985-től létezik a bambergi egyetem archívuma, amely a pedagógia számára kínál ellenőrzött, megfelelően adatolt és karakterisztikus jegyekkel jellemzett forrásokat. Ehhez hasonló szisztematikus magyar gyűjtemény még nem készült, a hazai fényképgyűjteményekből azonban bizvást összeállíthatók olyan korpuszok, amelyek neveléstörténeti kutatások forrásait, illetve tárgyát képezhetnék. E létező és szüntelenül bővülő gyűjtemények szolgáltatathatják akár a diszciplináris ikonológia vizsgálati anyagát, akár a több kutatási módszert fölhasználók számára a segédforrások helyét.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum gyűjtőköre és tevékenysége a képi vizsgálatokhoz megfelelő forrástár. A Könyvtár és Múzeum gazdag tankönyv- és taneszköztára, továbbá iskolatörténeti kiállításai a kutatók számára lehetőségek sorát kínálják föl.

A Pécsi Tudományegyetemen 2004-ben létrejött egy hallgatói archívum: a neveléstudományi oktatásba bekerült hallgatók pedagógiai karrierjét képekkel követhetővé tevő gyűjtemény körvonalazódik, amelybe több ezer kép van feltöltve. A képzőhelyen megforduló hallgatók kizárólag saját családi fényképeik segítségével mutatják be iskoláztatásuk jellemzőinek talált eseményeit, az osztály, az iskola életének fontos és köznapis eseményeit. Ugyanakkor a képekhez esszét is társítanak, amelyben a képek saját szempontú bemutatására vállalkoznak.

Tematikus monográfiák

Neveléstörténeti tárgyú ikonográfiai/ikonológiai monográfia eddig Magyarországon nem született. A nem intézményes tudásátadás kutatása kapcsán egy, az intézményes oktatás ezernyi szintjén megerősítésre kerülő szimbólum történeti alakzataival jó évtizede éppen jelen dolgozat szerzője foglalkozik (GÉCZI 2002, 2003, 2004, 2005a, 2005b, 2006, 2007).

A közös művelődéstörténeti és neveléstörténeti kutatások közé sorolható viszont néhány új, tematikus monográfia. Neveléstörténeti értéke is van az ágy kultúrtörténetének, az életfák közé tartozó cédrustörténetnek vagy a fertilitással kapcsolatot mutató egyszarvú-monográfiának. Az ikonológiai eljárás tárgy-,

eredet- és időmeghatározására példák sora hozható abból a kutatásból, amelynek során a rózsa és jelentéseinek történetét, azaz egy szimbólumkör áthagyományozásának művelődéstörténeti korszakokként eltérő módjait tártam fel.

Taneszköztörténet

A taneszköztörténet kutatói is érvényesítenek időnként ikonográfiai szempontokat munkáikban (JÁKI 2000). Az eszközök leírása során önkéntelenül adódnak olyan momentumok, amelyek ikonológiai szempontból is relevánsak. Nagy Nóra OTDK-tanulmánya, amely két éve országos megmérettetésen II. díjat kapott, az Orbis pictus különböző kiadásai kép- és szövegpárjainak egybevetésére tett kísérletet, melynek során sikeresen bemutatta a mű keletkezésének és újabb kiadásainak változó hivatkozásrendszereit, és felvázolta a mű eszmetörténeti kapcsolatrendszerét (NAGY 2005).

ÖSSZEGZÉS

Milyen, az ikonológiával-ikonográfiával kapcsolatos módszertani sajátosságok hüvelyezhetők ki az e tárgy körben végzett, kezdeti hazai neveléstörténeti kutatásokból?

Első megállapításunk az lehet, hogy sem a tudomány, sem a módszer nem szervült még sem a neveléstörténeti kutatásokban, sem a neveléstudományokban. Egyes elemei, ha megjelentek, a társtudományok révén bukkantak fel, s magukon hordják a társtudomány jellegéből adódó sajátosságokat.

Az ikonológia-ikonográfia módszerként alkalmazva segédtudománynak tekinthető, de sem szakirodalma, sem kidolgozó tudományos közössége nincs. Módszerkénti használata leginkább a német kutatók és szakirodalom alapján terjedt el, éppen a művészettörténetben, illetve az irodalomban, s ez a neveléstörténeti kutatásokban is érezteti a hatását (BELTING, DILLY, KEMP, SAUERLÄNDER és WARNKE 1985; BELTING 2000; MAROSI 2005).

A neveléstörténeti ikonográfiai (és ikonológiai) szempontú kutatások célja azonos a többi történeti kutatásban megszokottal, amennyiben feladata objektívációk jelentésének föltárása és a gazdag implikációik leírása. Az ikonológia-ikonográfia leginkább segédtudományként hasznosult: általa körültekintőbben írható le, hogy a legszélesebb értelemben vett áthagyományozott értékek megjelenítése miként alakul ki, milyen örökségek jelennek meg benne, s milyen téri-idei és antropológiai utalásai vannak. Hogyan keverednek benne a civilizációs és az individuális hagyományok, s mely elemekre támaszkodik a továbbiakban az utókor? Miként tesznek szert értelemre a politika, a vallás, a helyi kultúra stb. erőterében például a képíleg is megragadható objektumok, és ez mennyiben

tartalom, illetve forma? Milyen sajátos funkciója van a képként ábrázoltaknak, mennyiben hasonlít, mennyiben azonos, illetve eltérő a szó-nyelvvél megragadottól? A legfőbb kérdés pedig az, hogy vannak-e s milyen sajátos képiségek a pedagógikum történeti mintázataiban, akár például az intézmények, akár az írás-olvasás, akár a taneszközök esetében vagy éppen a nevelésügy személyeinek (tanárok, szülők, gyermekek) megjelenítésében.

Érdeklődésre tarthat számot az is, hogy az eddig csak a pedagógiai helyzetek ábrázolásának vizsgálatával foglalkozó neveléstörténeti ikonográfiai/ikonológiai kutatások eddig gyakorolt témái mellett miként jelenik meg a pedagógiai antropológia kérdéskörével, a világképi, továbbá a tudásátadás formáit tematizáló vizsgálatokkal foglalkozó vagy egyéb, ikonográfiailag új szempontokhoz vezető tudományproblematizáció.

IRODALOM

- ARIÈS, Ph. 1987. *A gyermek és a család az anciam regime korában*. In: *Gyermek, család, halál*. Budapest, 9–317.
- BASICS Beatrix 1998. *Történeti ikonográfia*. In: Bertényi Iván (szerk.): *A történelem segédtudományai*. Budapest, 40–50.
- BÁTHORY Z. és FALUS I. 2001. *Tanulmányok a neveléstudományok köréből 2001*. Budapest
- BÁTHORY Z. és FALUS I. 1997. (szerk.): *Pedagógiai lexikon*. Budapest
- BELTING, H. 2000. *Kép és kultusz. A kép története a művészet korszaka előtt*. Budapest
- BERTÉNYI Iván 1998. (szerk.): *A történelem segédtudományai*. Budapest
- BIALOSTOCKI, J. 1997. Ikonográfia. In: Pál J. (szerk.): *Az ikonológia elmélete. Szöveggyűjtemény az irodalom és a képzőművészet szimbolizmusáról*. (Ikonológia és műértelmezés I.) Szeged, 227–251.
- CUNNINGTON, Phillis és BUCK, Anne 1978. *Children's costume in England. From the Fourteenth to the end of the Nineteenth Century*. Adam & Charles Black, London
- ERNING, Günter (1987): *Bilder aus dem Kindergarten. Bilddokumente zur geschichtlichen Entwicklung der öffentlichen Kleinkindererziehung im Deutschland*. Freiburg
- FALUS I. 1996. (szerk.) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest
- GÉCZI János 2002. Reneszánsz növényillusztráció. In: *Magyar botanikai kutatások az ezredfordulón. Tanulmányok Borhidi Attila 70. születésnapja tiszteletére*. Pécs, 63–78.
- GÉCZI János 2003. *Rózsaképversek. Megjegyzések a Kárpát-medence 17. századi képverseihez*. Habilitációs előadás. 2003. 9. 24. Pécs
- GÉCZI János 2004. Shakespeare rózsái. *Iskolakultúra*, 14. 6. sz. 70–86.
- GÉCZI János 2005a. A római világ képeinek rózsája. (1–6. század) *Iskolakultúra*, 15. 12. sz. (szeparátum) 1–27.
- GÉCZI János 2005b. Reforméletem – és szimbóluma: Nagy Sándor világképének és művészetpedagógiájának elemei. *Magyar Pedagógia*, 1. sz. 19–38. = In: Németh A., Mikonya Gy. és Skiera, E. (szerk.): *Életreform és reformpedagógia – nemzetközi törekvések magyar pedagógiai recepciója*. Budapest, 136–163.
- GÉCZI János 2006a. A szovjet pedagógiai minta. *Iskolakultúra*, 16. 9. sz. 24–38.

- GÉCZI János 2006b. A pedagógiai sajtó. 1956. *Educatio*, 3. sz. 511–538.
- GÉCZI János 2006c. A szocialista gyermekfelfogás. A túlkorosok és a felnőttek oktatásának ikonográfiai megjelenítése. 1956–1964. Köznevelés. *Magyar Pedagógia*, 2. sz. 147–168.
- GÉCZI János 2006d. A túlkorosok és a felnőttek oktatásának ikonográfiai megjelenítése az 1956 utáni magyar pedagógiai sajtóban. In: Keller Magdolna és Simándi Szilvia (szerk.): *VI. Országos Neveléstudományi Konferencia. Tanul a társadalom*. Budapest, 2006. október 26–28., 132.
- GÉCZI János 2007a. *Az egészséges és a beteg gyermek ikonográfiai megjelenítése 1950–2000 között a magyar neveléstudományi szakajtóban*. MTA Művelődéstörténeti Bizottsága Élettudománytörténeti Munkabizottság. Az egészség- és oktatás története és jelentősége. Budapest, 2007. november 29.
- GÉCZI János 2007b. *Nagy Sándor antropológiája és annak jelképei*. VII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Budapest, 2007. október 25–27. In: Vidákovich Tibor és Molnár Éva (szerk.): *Változó tanulási környezetek, változó pedagógusszerepek*. VII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Budapest, 2007. október 25–27., 25, 54, 82.
- GÉCZI János (megjelenés alatt): *A virágok virága a Posoni kertben*. Lippay János-konferencia. Budapest, 2006. november 1. MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottság, MTA Kertészeti Bizottság, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, BCE Kertművészeti Tanszék, Károli Gáspár Református Egyetem Gazdaság- és Művelődéstörténeti Tanszék.
- GYÁNI Gábor 1986. Az „új történetírás” jelensége. *Világtörténet*, 3–4. sz. 3–7.
- HORNYIK Sándor 2006. *A képi fordulatról*. <http://www.exiindex.hu>.
- JÁKI László 2000. (szerk.) *Orbis pictus. A szemléltetés évszázadai*. Budapest
- KELEMEN Elemér 1997. Ezeréves a magyar iskola. Beszámoló az iskolatörténeti évforduló rendezvényeiről, eseményeiről. *Új Pedagógiai Szemle*, 3. sz. 81–93.
- KÉRI Katalin 2001. *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Budapest
- KÉRI Katalin és VARGA Attila 2006. Acélos Szoszó és 25 méter vörös szőnyeg. Átpolitizált alsó tagozatos tankönyvek 1950–1956 között. *Educatio*, 3. sz.
- KÉRI Katalin 2003. Gyermekkép Magyarországon az 1950-es évek első felében. In: Pukánszky Béla (szerk.): *Két évszázad gyermekei*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 229–245.
- KIS-MOLNÁR Csaba és ERDEI Helga 2003. Gyermekkép a magyar sajtóban 1950 után. In: Pukánszky Béla (szerk.): *Két évszázad gyermekei*. Budapest, 246–286.
- KISS A. és SZÖNYI Gy. E. 2003. (szerk.): *Szó és kép. A művészeti kifejezés szemiotikája és ikonográfiája. Tanulmányok*. (Ikonológia és műértelmezés 9.) Szeged
- KLANICZAY Gábor 1989. Az interdiszciplinaritás az utóbbi negyedszázad történettudományában. *Századok*, 1. sz. 163–178.
- MICHELL. W. J. T. 1994. The Pictorial Turn, *Artforum*, 1992/3. 89–94.
- NAGY Nóra 2005. *Comenius beszélő képei*. OTDK-dolgozat. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem Tanárképző Intézet
- NÉMETH A. és SZABOLCS É. 2001. *A neveléstörténeti kutatások főbb nemzetközi tendenciái, új kutatási módszerei és eredménye*. In: Báthory Z. és Falus I. (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudományok köréből 2001*. Budapest, 46–76.
- OPIE, Ionia, OPIE, Robert és ALDERSON, B. 1992. *The treasure of Childhood. Books, Toys and Games from the Opie Collection*. London
- OTTO, Ingrid 1989, 1990. *Bürgerliche Töchtererziehung im Spiegel illustrierter Zeitschriften von 1865–1915*. Hildesheim

- PANOFSKY, Erwin 1984. A képzőművészeti alkotások leírásának és tartalomelemzésének problémájához. In Uő: *A jelentés a vizuális művészetekben*. Budapest, 249–261.
- PÉTER Katalin 1996. (szerk.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest
- PUKÁNSZKY Béla 2001. *A gyermekkor története*. Budapest
- PUKÁNSZKY Béla 2006. *A nőnevelés évezredei*. Budapest
- RÉAU, Louis 1955, 1997. Az ikonográfia meghatározása és alkalmazása. In: Pál J. (szerk.): *Az ikonológia elmélete*. (Ikonológia és műértelmezés I.) Szeged, 181–193.
- SCHMITT, H., LINK, J.-W. és TOSCH, F. 1997. (szerk.): *Bilder als Quellen der Erziehungsgeschichte*. Bad Heilbrunn
- SCHORSCH, A. 1979. *Images of Childhood. An illustrated social history*. New York
- SZABOLCS Éva 1999. *Tartalomelemzés a gyermekkortörténet kutatásában. Gyermekkép Magyarországon 1867–1890*. Budapest
- SZABOLCS Éva 2001. *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Budapest
- SZABOLCS Éva 2004. „Narratívák” a gyermekkorról. *Iskolakultúra*, 14. 3. sz. 27–31.
- SZABOLCS Éva 2005. *A neveléstörténet kutatási módszereinek gazdagodása*. ELTE Pedagógiai Doktori Program. http://www.ppk.elte.hu/nevtud/doktoriiskola/Tortenetkutatasi_modszerek
- SZÖNYI GYÖRGY Endre 2004. *Pictura & Scriptura. Hagyományalapú kulturális reprezentációk huszadik századi elméletei*. Szeged
- TALKENBERGER, H. 1997. *Historische Erkenntnis durch Bilder? Zur Methode und Praxis der Historischen Bildkunde*. In: Schmitt, H., Link, J.-W. és Tosch, F. (szerk.): *Bilder als Quellen der Erziehungsgeschichte*. Bad Heilbrunn, 11–26.

Auxiliary Science to Pedagogical History: Iconology-Iconography

In only a hundred years, iconography-iconology has moved away from its origin – cultural history and archaeology – in the way that it shed off their disciplinary and methodological boundaries. Thus, it has become significant for humanities, art disciplines and even natural sciences. As a methodology, it is applied by almost all disciplines that do not engage in forming value judgements. Its anthropological character has strengthened though, but it still looks for a place among humanities, being an auxiliary science of cultural historical and multidisciplinary character, and is a method successfully applied in numerous fields. The iconography-iconology that reveals images while carefully verbalizing its contexts will probably soon come to an end, and its place will be taken by a critical iconology with an independent image theory. Highly acclaimed experts advocating the turn toward imagery and the renewal of visual culture have not, however, cut the umbilical cord between iconology-iconography and cultural history, which can be experienced in (in a broader sense) Hungarian cultural-historical researches applying iconography as well. Looking at the features of the transition period, in this lecture I summarize my own results – the ones I find important based on analyzing the symbols of a being belonging to a certain

civilization, and based on the photos taken from professional pedagogical press in the past fifty years – in the light of domestic and international researches in the field of iconology/iconography.

Keywords: archaeology, context-centred, iconology, interdisciplinary relations